

MEĞRİ TOPONİMİNİN ETİMOLOJİSİ HAKKINDA**ABOUT ETYMOLOGY OF MEGHRI TOPONYM****İbrahim BAYRAMOV* Çev. Muhammet KEMALOĞLU******Özet**

Büyük Mihri-Büyük Megri ve Küçük Mihri-Küçük Megri, Gence (Yelizavetpol) vilayeti tarihi ve Zangazur ili içinde yer alan Megri iki köydür. Daha sonra bu iki köy birleştirilmiştir. XIX. yüzyılda Zangazur'da Megri isimli bir yerleşim birimi vardı. Sovyetler bugünkü Ermenistan kurulurken, sonradan Batı Azerbaycan bölgesinde yerleşmiş bölgelerinden biri olan Megri 'yi de seçti. Bize göre coğrafi isim olan Megri ilk ve özgün bir form olarak mukir, mukur anlamında olup ve bu yerleşimin adı mukir-mukur sonradan da "mighri'den" kaynaklanan fonetik versiyonu Mighri olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Meğri, Batı Azerbaycan, Ermenistan, XIX. Yüzyıl, Zengazur

Об этимологии топонима Мегри**Резюме**

Исторически в Зангезурском уезде Гянджинской (Елизаветпольской) губернии было два села под названием Мегри: Большое Мигри/Большое Мегри и Малое Мигри/Малое Мегри. Впоследствии эти два села были объединены. В XIX веке в Зангезуре был один населенный пункт под названием Мегри. В нынешней Армении после установления советской власти один из образованных в Западном Азербайджане районов также был назван Мегри. Район под названием Мегри был образован 9 сентября 1930 года, также Мегри является названием центра района. В турецком языке имеются слова мукир, мукур, которые употребляются в смысле «высыхающая, маловодная река», «непроходимое ущелье без перевалов на своих высотах». По нашему мнению Мигри, являющееся первичной и оригинальной формой географического названия Мегри, является фонетическим вариантом слов мукир, мукур, и следовательно название этого населенного пункта естественно образовалось от слова «мыгры», которое образовалось на основании слов мукир//мукур.

Abstract

There were two villages named Meghri in the Zangazur uyezd of Ganja (Yelizavetpol) province historically: Great Migri//Great Meghri and Small Migri//Small Meghri. Af

* Prof. Dr., Meğri Toponiminin Etimolojisi Hakkında, Dil və Ədəbiyyat, Beynəlxalq Elmi-Nəzəri Jurnal, 2(68), Bakı: 2009.

** TRT Genel Müdürlüğü Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, e-mail: muhammetkemaloglu@gmail.com

terwards these two villages were united. There was a settlement named Megri in Zangazur in XIX century. After the Soviet Power was established in present Armenia one of the regions settled in the area of Western Azerbaijan was named Meghri, too. Region named Meghri was settled on September 9, 1930 as well as Meghri is a name of region centre. There is a word as mukir and mukur in the Turkish language using in the meaning of “exsiccant shallow river”, “impassable ravine without pass in its height”. For us Mighri being the initial and original form of geographical name Megri is phonetic version of mukir, mukur and the name of this settlement has been arisen from the “mighri” arisen from the basis of the word as mukir//mukur.

Keywords: Meghri, Zangazur, XIX century, Western Azerbaijan, Armenia

Giriş

Gence (Yelizavetpol) guberniyasının Zengezur kazasında tarihsel Megri adlı iki köy olmuştur: Büyük Miqri//Büyük Megri ve Küçük Miqri//Küçük Megri (Парицев, 1913:173; Qorqodyan, 1932: 68). Sonraları bu iki köy birleştirilmiştir. XIX. yüzyılda Zengezurda Megri adında bir yerleşim birimi olmuştur. Şimdiki Ermenistan'da Sovyet iktidarı kurulduktan sonra Batı Azerbaycan bölgesinde oluşturulan bölgelerden biri de Megri adlandırılır. Megri adlı bölge 9 Eylül 1930 yılında kuruldu ve hem de Megri İlçe merkezinin adıdır.

Megri coğrafi adı Azerbaycan kaynaklarında Mığrı (Mir Mehdi Xəzani, 1991:187), Mihr (Nahçıvan Sancağının Ayrıntılı Defteri, 1997: 165), Rus kaynaklarında Mıqrı (Свод статических данных о населении Закавказского края, 1893:№1-1166, № 979), Ermeni kaynaklarında Megri (Qorqodyan, 1932:68), 1727 yılında hazırlanan Nahçıvan Sancağının Ayrıntılı Defteri'nde (Nahçıvan Sancağının Ayrıntılı Defteri, 1997: 216), 1728 yılında hazırlanan Erivan Eyaleti'nin İcmal Defteri'nde "Megri köyü" [İrəvan Əyalətinin İcmal Dəftəri, 1996: 147] biçimlerinde kayıt edilmiştir. Aynı zamanda belirtmek gerekir ki, yerel nüfus-Azerbaycan Türkleri, Megri ilçesinin adını "Mığrı" biçiminde kullanırlar. Biz Mığrı biçimini kabul etsek de, Megri gibi artık resmi belgelerde kesinleştiği için yerleşim biriminin adını Megri biçimindeki yazılışını kabul ediyoruz.

Megri bölgesinin arazisi VII.-XI. yüzyıllarda Arapların işgali altında, XI.-XIII. asırlarda da Selçukluların elindedir. XV.-XVI. yüzyıllarda Safeviler devletinin idaresindedir. 1730-1735'li yıllarda toprak Osmanlı tarafından yönetilmiştir. 1735 yılında şimdiki Megri bölgesinin arazisi Nadir Şah'ın yönetimine geçmiştir. 1822 yılında Azerbaycan topraklarında oluşturulan yeni yerleşim birimi gibi Karabağ vilayetinin bünyesine dâhil olmuştur. 1828 yılında yapılan Türkmençay anlaşmasına göre Azerbaycan'ın bünyesinde Rusya'ya katılmıştır. Yeni idari dağılım 1868 yılında yeniden yapıldı ve Gence (Yelizavetpol) (g) guberniyasının¹ Zengezur kazasının idari bölgesine verilmiştir. Şimdiki Erme-

1 Guberniya, Rusya'da (Rusya Çarlığı, Rusya İmparatorluğu, Rusya Cumhuriyeti, Rusya Sovyet Federatif Sosyalist

nistan'da 29 Ekim 1920 yılında Sovyet hükümeti kurulduktan sonra Megri bölgesinin arazisi Ermenistan cumhuriyetin bünyesine verilmiştir. İlçe merkezi gibi Megri 1958 yılında şehir tipli kasaba statüsü almıştır.

Megri ilçesi arazisinde,
1831 yılında 1143 Azerbaycan Türkü, 1031 Ermeni,
1873 yılında 2997 Azerbaycan Türkü, 3010 Ermeni,
1886 yılında 2611 Azerbaycan Türkü, 4213 Ermeni,
1897 yılında 3998 Azerbaycan Türkü, 5765 Ermeni,
1922 yılında 1545 Azerbaycan Türkü, 6370 Ermeni,
1926 yılında 1985 Azerbaycan Türkü, 6517 Ermeni,
1931 yılında 2329 Azerbaycan Türkü, 7097 Ermeni yaşamıştır (Qorqodyan, 1932:164-167).

Bölgenin topraklarında yaşayan Azerbaycan Türkleri 1918 yazında Ermeni vandalizminin kurbanı olmuş, bölgenin aldığı, Merzeğat, Tuğut, Nüvedi, Eynezur, Lehvaz, Tey, Konut, Birinci Vartanizor, İkinci Vartanizor, köyleri yıkılmış, 200 Azerbaycanlı hunharca katliamlara maruz kalmıştır (История Азербайджана по документам и публикациям, 1990: 248).

Azerbaycanlılar Megri ilçesi sınırlarında 1988 yılına kadar, Vartanizor, Aldərə, Lehvaz, Maralzemi köylerinde (Ermənistan Azərbycanlılarının Tarixi Coğrafiyası, 1995: 170-174), 1991 yılına kadar ise Nüvədi köyünde sadece Azerbaycan Türkleri yaşamıştır. 8 Ağustos 1991 yılında Ermeni askeri birlikleri Rus ordusunun yardımıyla Ermenistan'da bulunan son Azerbaycanlı köyünün 1700 (1979) kişi nüfusunu kendi yurdundan" (Ermənistan Azərbycanlılarının Tarixi Coğrafiyası, 1995: 174-175) sınır dışı etmiştir.

Megri toponiminin çeşitli yazılış biçimi olduğu gibi, etimolojisi da farklı izah edilmiştir. Hamza Veli, Mehri yazılış biçimini esas alarak: "Ortaçağ yazarlarına göre Mehraniler hanedanının kurucusu Mehran², Sasani Şahı II. Hüzmüz (579-590) öldürüldükten sonra, kardeşi II. Hüsrev'in babasının katillerini aramaya başlayacağından korkarak taraftarları ile birlikte İran'ı terk edip ve Albanya'ya gelir. II. Hüsrev. Mehran'ın Hazarlarla birleşmesinden korkarak ona mektup yazar ve Albaniya yaşamasını önerir. Bu mektup Mehran ulaştığında o artık kendi adıyla Mehran kentini kurmuştu. Mehran'ın torunu yiğit Vardan, Arran'ın geçmiş hâkimlerini zehirleyerek ülkeye sahip olur. Mehri şehirciği işte bundan dolayı Mehran'ın adı ile ilgilidir (Həmzə Vəli, Vətən Səsi Qəzəti, 1 Avqust 1991).

Ermeni araştırmacılar asılsız olarak Megri toponimini Ermeni dili temelinde anlatır-

Cumhuriyeti, SSCB dönemlerinde) 1708-1929 yılları arasında var olan yönetim bölümü. Guberniya sistemi ilk kez I. Petro tarafından uygulanmıştır. Yönetim bölümleri açısından Rusya, 1708 yılına kadar yüzölçümü ve statüsü birbirinden çok farklı uyezdlere oluşuyordu. Guberniya sistemi II. Katerina, I. Pavel ve I. Aleksandr döneminde ve daha sonraki siyasi rejimlerde önemli değişikliklere uğradı. Sovyet rejimi döneminde guberniya sistemi ilga edildi.

2 VI. asrın sonu-VII. asrın başlarında Albanya'da hüküm süren feodal bir sülale.

lar. Yani Megri toponimini Ermeni dilinde "bal", ayrıca "tatlı" anlamına gelen "meğr" kelimesinden şekillendiğini söylerler.

B. Budaqov ve Q. Qeybullayev, Megri toponiminin aslının "Miğri" olduğunu ve toponimin, Mığrı dağının adından geldiğini yazmışlardır (B.Ə.Budaqov-Q.Ə.Qeybullayev, 1998:333). Adı geçen yazarlar şimdiki Ermenistan'ın Sisyan ilçesi bölgesinde bulunan Miğri oroniminin (dağ) etimolojisi ile temellendirirler. Şu kanaate varırlar, Miğri oronimi dillerinde "Kanyon", "uçurum" anlamında kullanılan miqır//mukur//muxor kelimesi ile ilgilidir. Megri toponimi ile Miğri oronimini aynı kökenden gelir (Budaqov- Qeybullayev, 1998:337-338).

Hidayet, Megri toponiminin ilk şeklinin Mığrı olduğunu ve bu toponimin Türk aşiret adı temelinde oluştuğunu göstererek yazar: "Eski Mığrı Azerbaycan Türk kavminin adıdır.

“Mığır”.

Söyleyişte Mığrı olup “ı” ünlüdsü “r” ünsüzü yerlerini değiştirmişler.

Devamla diyorki; “Benim çocukluk yıllarımda hem yerel halk, hem de komşu Nahçıvanlılar, Zəngilanlılar ve Qafanlı’lar bu bölgeye Mığrı diyorlardı. XX. yüzyılın ilk yirmili yıllarına kadar gerek edebiyatta, gerekse arşiv belgelerinde "Mığrı" kullanılmıştır.

Sovyetler kurulduktan sonra resmi konuşmalarda, basında "Megri" denilmeye başlandı. ("Meğer" Ermenice "bal" demektir. Mığrı balıyla Zengezurun başka bölgelerinden ayırt edilmiyor. Buradan da anlaşılacağı üzere, "Mığrı" nın "Megri" ye dönüşmesinin temeli yoktur. Sözde bir isimlendirmedir).

Geçen yüzyılın sonlarında Azerbaycan basınında da "Mehri" denmeye başlandı. Görüldüğü gibi, bunun da esası yoktur-toponimin tarihi köküne bakınca yine çarpıtıyoruz, tarihsel adları onarmak, Azerbaycanlılaştırmak yerine Farslaştırıyoruz.

Böylelikle, toponimin asıl adı ne "Megri"dir, ne de "Mihri" Mığrıdır! Kadim Azerbaycan Türkü'nün adıdır (Əliyev, 2003: 8-9).

Q. Kazımov, Megri toponiminin yerli nüfusun bir kısmının dilinde hem de Mığrı biçiminde yazılmasını göstererek, eski Türk yazıtlarında "bal" anlamında da işlenen Mir, "ballı" anlamında işlenen mırılığ sözleri var. Bal kelimesinin Latince mel, mellisa, Fransızca miel, Moğol dilinde bal, Rusça med, Hakas Türkçesinde mööt şeklinde işlendiğini söyleyerek ekliyor ki, bu sözler aynı köktendir ve Mığrı toponiminin "bal" anlamı veren Mir kelimesinden oluşması inandırıcı daha da inandırıcıdır, (Kazımov, 2003: 39) der.

Q.Kazımov, Megri toponimini kökeni ile ilgili bir başka bir ifadesinde: "Bizim fikrimizde, Megri sözü başka bir sözle alakalıdır: bu arazinin (Meğrinin-İ.B) kendisinde-Emezir şivesinde (ve bir çok Azerbaycan şivelerinde) muhuri-" üstü ve yanları keçe ile

örtülü küçük alaçık "kelimesi kullanılır. Aslında, "alaçık-çadır" anlamında olan bu söz "Kanyon, qobu" anlamı miqir, mukir kelimeleri aynı köktendir. Biraz dikkat edilirse, keçe, deri vb. yapılan alaçık yapı itibarıyla yağın tipli bir yaşam yeridir. Sözlər bir kökten ayrıldıktan sonra, tedricen bağımsızlaşmıştır. Ve hem de yerel nüfusun tasavvuruna göre, muxuri temtaraklı alaçıklara değil, ağaç dallarından, çeşitli eşyalardan kurulmuş ilkel fakir alaçıklara denir. Okuyucu şunu iyi bilir ki, yağın ilkel insanın evidir. Fakat çadır, alaçık, göçebe Türklerin "Dede Korkut"da "oda" olarak adlandırdıkları evleridir. Kesin olan şudur ki, Megri kelimesinin ilk biçimi yağınla (uçurum) alakalı değil, bu bölgede yerleşen ve alaçık kuran Türklerin muxuri kelimesi ile bağlıdır ve bu kelimenin ifade ettiği anlam esasında oluşmuştur "(Nüvədi Yangısı vəya Toponimlərin Yeni Ömrü, 2003: 39-40).

Ə. Əliyev Megri toponiminin etimolojisini kulübe-dahma anlamında kullanılan muxiri sözü ilə ilişkilendirir: "Bu söz (Megri sözü-İ. B.) Bölgenin Azərbaycan-Ernezir (Yernezər) köyündə ən çox kullanılan və kulübe kelimesinin eş anlamlısı olan Muxiri (üstü və yanları keçəbilir və eski palazla kaplanan küçük alaçık, yoksul, fakir və imkânsız ailələrin yapraklı ağaç dallarından kendilerine yaptıkları yakışsız keçici dallanacak veya yayla evi) kelimesiylə ilgilidir" (Əliyev. 2003: 411).

Megri toponiminin etimolojisi ilə ilgili verilən açıklamalar, bizcə, bir o kadar da inandırıcı görünmemektedir. Türkçədə "kuruyan, az sulu kırsal çayı", "yüksekliklerinde aşırımı olmayan çıkılmaz dere" anlamında kullanılan mukir, mukur diye bir söz vardır (Мурзаев, 1984:382). Bizcə, Megri coğrafi isminin ilk ve asıl biçimi olan Mığrı öyle mukur, mukur kelimesinin fonetik şeklidir ve bu yerleşim yerinin adı da tabii ki bu söz yani mukur//mukur sözüne esasen ortaya çıkmış olan "mığrı" kelimesinden meydana gelmiştir. Megri-Mığrı toponiminin Ermeniceye uygunlaştırılmış biçimidir. İlçe merkezinin-Meğrfinin yerleştiği rölyefle oykonimin yukarıdaki açıklaması aynıdır. Bu da geldiğimiz bilimsel kanaatin doğruluğunu teyit etmektedir.

Kaynakça

- Budaqov, B. Ə. və Qeybullayev, Q. Ə. (1998). *Ermənistanda Azərbaycan Mənşəli Toponimlərin İzahlı Lüğəti*. Bakı, Nafta-Press, 452 səh.
- Əliyev, Ə. (2003). *Azərbaycan Dilinin Meğri Şivələri*. Bakı, Elm, 580 səh.
- Ermənistan Azərbaycanlılarının Tarixi Coğrafiyası*. (1995) Bakı. Gənclik, 464 səh.
- Həmzə V. (1991). Tarixdən Gələn Səslər. *Vətən Səsi Qəzəti*. 1 Avqust 1991.
- İrəvan Əyalətinin *İcmal Dəftəri*, Araşdırma, Tərcümə, Qeyd və Əlavələrin Müəllifləri: Akad. Z. Bünyadov və t.e.n. H. Məmmədov (Qaramanlı), Bakı, Elm, 1996, 184

səh.

Kazımov, Q. (2003). *Nüvədi Yanğısı və ya Toponimlərin Yeni Ömrü*. Ə. Əliyev. Azərbaycan Dilinin Meğri şivələri, Bakı, Elm,s. 6-34.

Mir M. X. (1991). *Kitabi-Tarixi-Qarabağ (Müqəddimə və şərtlər A. Fərzəliyevindir. Transliterasiya A. Fərzəliyev və A. Ramazanovundu).*-Qarabağnamələr, II kitab, Bakı.

Naxçıvan Sancağının Müfəssəl Dəftəri (1997). Giriş və Tərcümənin Müəllifləri: Akad. Z.Bünyadov və t.e.n. H. Məmmədov (Qaramanlı), Bakı, Sabah, 336 səh.

Qorqodyan, Z. (1932). *1831-1931-ci İllərdə Sovet Ermənistanının Əhalisi*. İrəvan, Melkonyan fond, 188 səh. (Erməniscə).

История Азербайджана по документам и публикациям (1990). Баку, Элм, 348 с.

Мурзаев, Э. М. (1984). *Словарь народных географических терминов*. М., Мысль, 653 с.

Пагирев, Д. Д. (1913). *Алфавитный указатель к пятиверстной карте Кавказского края*. Издания Кавказского Военно-Топографического отдела, Тифлис, 530 с.

Свод статических данных о населении Закавказского края. извлеченных из посемейных списков 1886 г., Тифлис, Типография И. Мартирозианца, 1893, №1-1166.